
Brakte en ny vår i norsk psykiatri

INTERVJU

CHARLOTTE LUNDE

charlottelunde@me.com

Våren 1968 kjører en blågrå Plymouth fra Oslo til Paris. Målet for reisen er en forelesning med en berømt og kanskje litt selvhøytidelig psykoanalytiker, men det er ikke det psykiater Svein Haugsgjerd husker best fra turen.



Antiautoritær: Haugsgjerd tenker selv at han er litt konfliktsky, men det stoppet ham ikke fra å skape opprør i norsk psykiatri på 60- og 70-tallet. Foto: John Trygve Tollefsen

Nestoren i norsk psykiatri og nå pensjonist møter oss med nytraktet kaffe og et vennlig smil da vi kommer på besøk. Den nevnte Paris-turen er allerede mytisk og blant annet omtalt i boken *Da postmodernismen kom til Norge*. Mer om den senere.

I stuen er det dekket opp med blå kaffekopper på hver sin side av et spisebord. Langs den ene vegg står det gamle jazzklassikere på vinyl og ved siden av et eldre piano.

– Ja, det kostet like mye å få det kastet som å få det båret opp hit i femte etasje. Så da valgte vi det siste, forteller Haugsgjerd, som nylig flyttet inn her.

Om han spiller piano, svarer han ikke direkte på, men forteller at han hadde en gammel kontrabass som han i forbindelse med flyttingen nå endelig fikk solgt. Av andre får vi vite at han er svært musikalsk, men han vil verken snakke om platesamlingen sin eller hvilke instrumenter han spiller. Han går bort mot peishyllen hvor det ligger en omfattende boksamling.

– Ja, jeg har prøvd å hente frem litt av det jeg har skrevet da jeg visste du skulle komme, sier Haugsgjerd nesten litt unnskyldende.



Ny bok: Haugsgjerd er snart aktuell med sin tiende bok og skriver denne gangen om krig og traumer. Foto: John Trygve Tollefsen

Slo alarm om lobotomi

Han er beskrevet som «selvuhøytidelig» og beskjeden, men likevel grunnleggende radikal og kompromissløs. Det bærer også de mange bøkene på peishyllen preg av, med titler som *Kjærlighetens kraftlinjer* og *Nye perspektiver på psykiatrien*. Da sistnevnte kom ut i 1970, var Haugsgjerd bare 27 år og assistentlege på Ullevål. Han var likevel modig nok til å mene at faget hadde «stivnet i en steril, deskriptiv og klassifikatorisk tradisjon», og bidro med det til å skape et antiautoritært opprør mot den gamle psykiatrien – på en tid da det virkelig trengtes.

Det sies at den siste lobotomien i Norge ble utført i 1974. Det året husker Haugsgjerd at han hadde nattevakt med en kollega på Gaustad da det kom inn en kvinne som skulle behandles «psykokirurgisk».

– Jeg og Marit Os hadde vakt da denne unge kvinnen kom inn, forteller Haugsgjerd. I sykehusets kjeller hadde en eldre overlege sitt eget laboratorium der han utførte stereotaktiske inngrep stort sett på Parkinson-pasienter. Men det viste seg at den unge kvinnen var innlagt for å bli lobotomert i kjelleren på Gaustad. Det opplevde de to assistentlegene som et gufs fra en tid de trodde var over.

– Marit slo alarm, og vi gikk begge to til avdelingsoverlegen, som sa at «dette må vi sette en stopper for», forteller Haugsgjerd videre.

Og stopp ble det. Når det på Wikipedia står at den siste lobotomien i Norge ble utført i 1974, kan det være snakk om denne pasienten, som altså med et nødsrik unngikk inngrepet, takket være Haugsgjerd og kollegaen.

«Så vidt jeg vet, ble i hvert fall ikke denne personen lobotomert, men det kan ha foregått på andre i skjul frem til da»

– Så vidt jeg vet, ble i hvert fall ikke denne personen lobotomert, men det kan ha foregått på andre i skjul frem til da. Vi trodde jo – selv den gangen – at dette tilhørte 1950-tallet, husker han.

Psykoanalyse og tåregass

Stedet som ansporet Haugsgjerd både til å bli psykiater, men ikke minst til å kjempe for en mer human psykiatri, var asylet Rønvik utenfor Bodø. Her var faren sykehusprest og skaffet sønnen jobb som pleieassistent.



Rue Gay-Lussac, Paris 11. mai 1968: Studenter brukte veltede biler som barrikade mot politiet. Kamper under studentopprøret førte til at flere hundre studenter og politifolk måtte på sykehus. Illustrasjonsfoto: TopFoto/NTB

– Det var forferdelige forhold. De hadde såkalte behandlingsdager. Det betydde elektrosjokk, og jeg husker også jeg møtte flere eldre lobotomerte pasienter der, sier 82-åringen. De gamle asylene var preget av pasientoppbevaring og en paternalistisk holdning med stor avstand mellom behandlere og innlagte.

Faren traff en gang den kjente psykiateren Leo Eitinger og hadde stolt fortalt at sønnen skulle bli psykiater. Eitinger, som hadde undervist Haugsgjerd på medisinsk fakultet, hadde tørt kommentert til faren at «han er en drømmer». Haugsgjerd ler.

– Kjennte du deg igjen i det?

– Ja, på sett og vis. Han tenkte nok at jeg burde vært mer interessert i psykiatrisk forskning og vitenskap. Men det er min interesse for samfunn, litteratur og kultur som har preget det jeg har drevet med. Jeg takket likevel ja til et doktorgradsstipend på et tidspunkt, men det var tilknyttet Institutt for samfunnsforskning og ikke psykiatrien. Jeg hadde da lyst til å gjøre en sammenligning av tysk og fransk psykoanalyse, men jeg hadde for mange interesser og sa det fra meg etter et år, oppgir han.

For det var nettopp interessen for psykoanalyse og Jacques Lacan som i 1968 brakte Haugsgjerd til Paris i en blågrå bil sammen med tre gode venner. Der havnet de midt i studentopprøret.

– Vi var i et stort auditorium med masse folk og mange dresskledd på de første radene, eller første parkett, kan man kanskje kalle det. Jeg husker Lacan var svært velkledd og fremsto kanskje litt pretensiøs og forfengelig. Det mest slående var likevel at det var så mange ulike mennesker, hårlengder og hudfarger i salen. Det var virkelig Beatnik-stemning, minnes Haugsgjerd. Størst inntrykk gjorde likevel det som ventet på utsiden av forelesningssalen.

«Ute i gatene var det fullt opprør, og vi måtte løpe vekk fra tåregass og politi. På grensen ble vi trakassert av franske grensevakter og anklaget for å være revolusjonære bråkmakere»

– Ute i gatene var det fullt opprør, og vi måtte løpe vekk fra tåregass og politi. På grensen ble vi trakassert av franske grensevakter og anklaget for å være revolusjonære bråkmakere som bare kom til Paris for å lage kvalm. «Kom dere vekk», ropte de, forteller psykiateren.



På gamle tomter: Kastanjebakken på Gaustad var et banebrytende prosjekt i norsk psykiatri. Foto: John Trygve Tollefsen

De fire vennene kom seg trygt til Norge og var etter hvert, på hver sin måte, alle med på å prege en norsk intellektuell offentlighet de neste årene.

Et terapeutisk samfunn

Revolusjonær bråkmaker eller ikke, debattene og de mange bøkene Haugsgjerd ga ut har nok bidratt til at det vokste frem en mer humanistisk og psykodynamisk forståelse i behandlingsmiljøene på 1970- og 80-tallet, før diagnosemanualene og pakkeforløpene kom og tok dem. Det ble ikke doktorgrad, men i klinikken fikk Svein Haugsgjerd prøvd ut sine visjoner for en

ny psykiatri. En ph.d.-grad var kanskje også mindre viktig. På Ullevåls sjette avdeling var det en gryende terapeutisk kultur der det blant overlegene nærmest var høyere status å ha psykoanalytisk utdanning enn å ha doktorgrad.

– Ja, det var veldig viktig, bekrefter Haugsgjerd og forteller at avdelingen rett og slett ble kalt «et radikalt terapeutisk samfunn».

– Dagene var sånn at vi hadde fellesmøte hver morgen for alle ansatte og pasienter. Gruppeterapimøte, kan du nesten kalle det, med etterfølgende drøfting blant de ansatte. Jeg husker også at vi hadde kvinner med postpartumpsykosener der vi hadde mulighet til å legge inn hele familien. For oss som var nyutdannet, virket dette sterkt og overbevisende.

Inspirert av erfaringene fra Ullevåls sjette avdeling etablerte han sammen med psykiaterne Sidsel Gilbert og Endre Ugelstad det halvlegendariske prosjektet Kastanjabakken på Gaustad sykehus. Dette var et behandlingssenter som la stor vekt på psykoterapi og miljøterapi til unge med alvorlige psykoselidelser. Det ble et eget samfunn både for pasienter og ansatte. Enkelte ansatte møtes fremdeles, over førti år etter at det ble nedlagt.



Engasjert: Haugsgjerd er fremdeles opptatt av at norsk psykiatri trenger en mer humanistisk og psykodynamisk forståelse enn det foretaksmodellen legger til rette for.
Foto: John Trygve Tollefsen

– Hva var det dere fikk til i visjonene deres med Kastanjabakken, tenker du nå i ettertid?

– Jeg tror vi ble veldig engasjerte i hver enkelt pasient. Vi ble godt kjent med dem, og mange av oss husker jo pasientene vi hadde der den dag i dag, oppgir Haugsgjerd, og viser til at mange av dem som jobbet på Kastanjabakken stadig preger dagens fagdebatt med en psykodynamisk forståelse.

Drømte om Tidsskriftet

Det er altså blitt ni bøker, og i sitt åttiandre år skriver han på enda en bok – denne gangen om fengselspsykiatri og krigstraumer. I tillegg omtales Haugsgjerd som en av Norges fremste Lacan-eksperter. Hvilken klinisk relevans tenker han at Lacans teorier har, lurер vi på.

«Behandleren skal understøtte denne undersøkende prosessen og bidra til at pasienten får mindre fordommer mot seg selv»

– Det jeg har fått ut av Lacan rent praktisk – som jo allerede ligger i psykoanalysens lære fra Freud – er det å skape en situasjon der det er fritt frem for å si det som faller en inn. Jeg har hatt pasienter som samler på drømmer i håp om at jeg skal kunne tolke dem. Men det viktigste vi gjør i vår rolle som behandler, der vi besvarer ting både verbalt og ikke-verbalt, er jo likevel ikke fortolkninger, men det at vi med vår respons bidrar til å støtte opp om pasientens interesse for å tenke videre, å være mer åpen overfor seg selv og bli mer tilstedeværende i relasjoner. Jeg tenker at behandleren skal understøtte denne undersøkende prosessen og bidra til at pasienten får mindre fordommer mot seg selv. Målet er en mer aksepterende holdning.

Svein Haugsgjerd

Født i 1942

Cand.med., 1967

Utgå psykiatrikritiske *Nytt perspektiv på psykiatrien*, 1970

Assistentlege på Gaustad sykehus, 1974

Overlege, Forsøksavdelingen på Kastanjabakken 1976–1988

Tok initiativ til lobotomigranskningen i Norge

Startet Major-foreningen med foredragsholdere fra ulike land, 1977

Sjeflege Kastanjabakken, 1988–91

Underviste psykoanalyse i Estland og Russland (Stavropol fylke), 1998–2010

Har utgitt flere bøker, gjerne med psykoanalytiske perspektiver, i perioden 1970–2023

– Har du noen fordommer mot deg selv da?

Haugsgjerd blir stille en liten stund.

– Hmmm ... Jeg hadde noen veiledningstimer hos Donald Meltzer (kjent psykoanalytiker, red.anm.), og han hadde nok rett i at jeg er litt redd for konflikt. Og for sterke følelser. Det er både en styrke og en svakhet, oppgir

Haugsgjerd, og mens vi fortsetter dialogen om psykoanalyse og terapi nevner han i forbifarten at han faktisk drømte natten i forveien om dagens intervju med Tidsskriftet.

- Hva drømte du da? spør vi nysgjerrig.
 - Nei, det har jeg glemt, smiler Svein Haugsgjerd lurt.
-

Publisert: 30. mai 2024. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.24.0166

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 27. mars 2026.